

ÜRETİCİ BİRLİKLERİNDE KAYYIM UYGULANMASI

Av. Cemalettin GÜRLER*

“Kayyım” kelimesinin kökü Arapça’dır. Kayyım sözcüğü sözlükte, bir malın idaresini veya belirli bir işin yapılmasını üzerine alan yahut bu iş için tayin edilen kimse, işin dosdoğru yapılması anlamları ile karşılanmaktadır. Teknik terim olarak, bir şeyin veya bir kimsenin bakımını üstüne alan ve bu yüzden onlar üzerinde idareci olan kimse demektir. Kayyımlık kelimesine ilişkin mevzuatta doğrudan tanıma rastlanmamakla birlikte Türk Medeni kanunu 403. maddesinde “Kayyım, belirli işleri görmek veya malvarlığını yönetmek için atanır” denilerek, kayyımlık yapılacak iş üzerinden dolaylı olarak tanımlanmıştır.

Kayyım uygulamasına üç şekilde rastlanmaktadır: Bunlardan birincisi, bir hukuk kişisinin belli bir veya birkaç işini görmek amacıyla atanan kayyımlık olup bunlara “Temsil Kayyımı” denilmektedir (TMK. m. 459). Birlik organları görevleri başındayken belirli bir iş için atanan kayyım temsil kayyımlığıdır. Örneğin; Birlik organları görev başındayken ve olağan işlerini yapmakta iken toplanamayan birlik genel kurulunu toplamak, toplantı gündemini hazırlamak için atanmış kayyımlar, temsil kayyımıdır.

Kayyım uygulamasının ikinci hali ise bir kimseye ait malların veya hiçbir kimseye ait olmayan malların idaresi için atanan kayyım olup bu da “Yönetim Kayyımı”dır. Yönetim kayyımını Türk Medeni Kanununun 460. maddesini esas alarak açıklamak doğru olur. Esasında yönetim kayyımı, yönetim için gerekli olan oran ve ölçüde temsil yetkisine de sahip olduğundan yönetim

* Ankara Barosu Üyesi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.

kayyımlığının içinde temsil yetkisini de barındırdığını kabul eden görüşler bulunmaktadır.

Kanaatimizce atanma sırasında kayyımlığın temsil ya da yönetim kayyımlığı olduğu belirtilmemiş, ya da o anlamlara yorumlanacak şekilde sınırlandırılmamış ise “Tam Kayyımlık” söz konusu olacaktır. Bir diğer ifadeyle bu şekilde atanan kayyımlar hem temsil görevini hem de yönetim görevini ifa edeceklerdir.

Bunların dışında bir de “Denetim Kayyımlığı” söz konusudur. 6102 sayılı TTK 376-377.maddeleri ile 2004 sayılı İİK 179 ve devamı maddeleri gereğince iflasın ertelenmesi kararı verilmesi halinde mahkemeler yukarıda açıklandığı şekliyle ya “Tam Kayyımlık” ya da “Denetim Kayyımlığı” na karar verebilecektir. İİK 179a/II’de “Mahkeme erteleme kararı ile birlikte kayyım atanmasına karar verir. Mahkeme, yönetim organının yetkilerini tümüyle elinden alıp kayyıma verebileceği gibi yönetim organının karar ve işlemlerinin geçerliliğini kayyımın onayına bağlı kılmakla da yetinebilir” diyerek, “yönetim organının karar ve işlemlerinin geçerliliği” ni sağlayacak bir “Denetim Kayyımlığı” tarif etmiştir.

Üretici Birliklerine Kayyım Atanması:

Üretici birlikleri, 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu uyarınca kurulan birliklerdir. Kanun, üretimi talebe göre plânlamak, ürün kalitesini iyileştirmek, kendi mülkiyetine almamak kaydıyla pazara geçerli norm ve standartlara uygun ürün sevk etmek ve ürünlerin ulusal ve uluslararası ölçekte pazarlama gücünü artırıcı tedbirler almak üzere tarım üreticilerinin, ürün veya ürün grubu bazında bir araya gelerek, tüzel kişiliği haiz tarımsal üretici birlikleri kurmalarını sağlamak amacıyla vazedilmiştir.

Birlikler; ürün bazında toplam üretim kapasitesi, Bakanlık tarafından yönetmelikle belirlenecek asgarî düzeyin altında olmaması koşuluyla, ürün veya ürün grubu bazında faaliyet gösteren ve tüzüklerinde belirlenen miktardaki tarımsal üretimi bu kuruluşlar aracılığıyla pazarlamayı taahhüt eden, en az onaltı tarım üreticisinin bir araya gelmesiyle, asgarî ilçe düzeyinde kurulur. Aynı ürün veya ürün grubu için ilçe düzeyinde en fazla bir birlik kurulabilir. Birlik, gerçek kişiler tarafından bizzat, tüzel kişiler tarafından yetkili temsilcilerince imzalanmış olması şartı ile üyelerin imzaladıkları tüzük ile Bakanlığa müracaatları sonucunda tüzel kişilik kazanır.

5200 sayılı Kanun’a göre kurulan üretici birliklerinin organları, genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kuruludur (m.6). Eğer bu organlardan herhangi birinin varlığı ortadan kalkarsa ve koşulları oluşursa birliklere kayyım atanması söz konusu olabilmektedir.

Türk Ticaret Kanunu ve Kooperatiflere ilişkin düzenlemeler arasında, sermaye şirketleri için öngörülen İİK 179a/II'deki özel durum hariç olmak üzere, kayyım atanmasını düzenleyen özel bir hüküm öngörülmemiştir. Bu nedenle kayyım atanmasında Medeni Kanunun “Bir tüzel kişinin gerekli organlarından yoksun bulunması ve yönetiminin başka yoldan sağlanamaması” şeklindeki emredici hükmü esas alınmalıdır. Birlikler, 5200 sayılı Kanun'da belirtilen Bakanlık (Tarım, Gıda ve Hayvancılık Bakanlığı) ve Merkez Birlikleri tarafından denetlenirler. 5200 sayılı Kanun'da Dernekler Kanunu'na açıkça atıf yapıldığından (m.20), denetim sonucunda koşulları oluşur ise Dernekler Kanunu'nda yer alan “Dernek merkezinin bulunduğu ilin valisi, görevden uzaklaştırılma kararının derneğe bildirilmesiyle eş zamanlı olarak, görevden uzaklaştırılan organların yerlerine; Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre dernek merkezinin bulunduğu yerdeki sulh hukuk mahkemesinden kayyım atanmasını ister. Mahkeme bir hafta içinde, öncelikle dernek üyeleri arasından görevden uzaklaştırılanların sayısı kadar kayyım atanmasına karar verir ve bu kararda kayyımın görev ve yetkileri ile dernek tarafından kayyımına verilecek ücret de belirtilir. Kayyımın görevi dava sonucu verilen hüküm kesinleşinceye kadar devam eder. Çeşitli nedenlerle boşalan bu kayyımların yerine, aynı usûlle yeni kayyım atanır.” düzenlemesine göre, Bakanlık denetimi ve denetim sonucuna göre de ilgili il valisi vesayeti altındadır.

Birliklerin organlarını kaybetmeleri ya da yasal koşulların oluşması halinde kayyım atanması, denetleme yetkisini haiz olanlarca yukarıda anılan vesayet makamlarınca mahkemeye önerilebileceği gibi Medeni Kanunun 75/2. maddesinin göndermesiyle “Yönetim kurulu, genel kurulu toplantıya çağırılmazsa; üyelerden birinin başvurusu üzerine, sulh hâkimi, üç üyeyi genel kurulu toplamaya çağırarak görevlendirilir” şeklindeki hükme dayanılarak da üyelerce yapılacak başvuru üzerine, ancak her koşulda mahkeme kararı ile olabilir.

Üretici Birliklerine şimdiye kadar atanana kayyımların nerede ise tamamı yönetim kurullarının mevzuata aykırı uygulamaları nedeniyle oluşan olumsuzlukların giderilmesi için görevlendirilmişlerdir. Dolayısıyla üretici birliklerindeki atanacak kayyım, genellikle “tam kayyım”dır.

Birliklere Kayyım Atanmasının Sebepleri:

Üretici Birliklerine kayyım tayin edilmesinin sebepleri araştırıldığında, neredeyse tüm kayyım uygulamalarında idari, ekonomik ve hukuki sebeplerin ön plana çıktığı gözlemlenmektedir.

Bu sebepleri örneklemek gerekirse;

- a. Yönetim veya denetim kurulu seçimine ilişkin kararın yokluk veya butlan ile sakat olması,
- b. Kurul olarak faaliyet göstermesi gereken organ yerine kişinin organ seçilmesi,
- c. Organ kurul üye sayısının, karar yeter sayısından daha az sayıda kişi seçilmiş olması,
- d. Organın üye sayısının istifalarla yeter sayının altına düşmesi,
- e. Yönetim organına bir tüzel kişinin seçilmesi,
- f. Birlik mevzuatında ve kuruluş sözleşmesinde hukuken yok sayılan şartlardan bir veya bir kaçının gerçekleşmesi,
- g. Birlik kurullarına gerçek üreticiler yerine birlik yönetmeyi geçim kapısı haline getirmiş kişiler tarafından yönetilmeye çalışılması,
- h. Birlik yönetim ve harcamalarında şeffaflıkta istenilen noktalara ulaşılamaması,
- i. Kurumsallaşmaya gerekli özenin gösterilmemesi,
- j. Bilinçsiz harcamaların getirdiği maddi ağırlıklar sonucunda birlik bütçelerinin alt üst olması,
- k. Birliklerin mali açıdan destekleme ve hibeleri esas alması kendi gelir kaynaklarını oluşturmamaları,
- l. Üretici Birliklerinin kuruluş gerekçelerine uygun faaliyetlerde bulunmaması,
- m. Yönetimde bulunmaması gereken kişilerin, mevzuatın boşluklarından faydalanarak organlara seçilmesi,
- n. Organ seçimlerinde demokratik kanalların açık olmaması vs.

Görüldüğü üzere kayyım atanmasının sebepleri ciddi olup bu nedenle uygulamada birliklere atanan kayyımların genellikle temsil ve yönetim kayyımlığını kapsar şekilde tam kayyım olması sürecin zorunluluğudur.

Kayyım Atanmasına İlişkin Bulunması Gereken Yasal Şartlar:

Birliğin organlarından yoksun hale gelmesi, her zaman kayyım atanması için yeterli sebep değildir. Çünkü üretici birlik ana sözleşmesine göre veyahut

diğer mevzuata göre organın yeniden oluşturulması olanaksız hale gelmişse bu durumda birlik kendiliğinden sona ereceğinden, bu aşamadan sonra o üretici birliğine kayyım atanması mümkün değildir.

Kayyım atanması ile organların oluşturulması için gerekli şartlar var ve bu mümkün ise o zaman kayyım atanması gerekir. Kayyım atanması için gereken şartlar şunlardır;

- Bir malvarlığının bulunması,
- Malvarlığının üretici birliğinin doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendirmesi,
- Üretici birliğinin varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan zorunlu organlardan genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kurulundan herhangi birinden yoksun bulunmasıdır.

Kayyım atanmasında organdan yoksunluk yönetim kayyımı atanması için yeterli olmayıp, aynı zamanda bu organ yoksunluğunun başka bir yolla giderilmeyecek nitelikte olması da gerekir.

Üretici Birliğinin, organ eksikliğini makul bir süre içinde giderme işlemlerine başlamış olması durumunda yönetim yoksunluğundan söz edilmesi mümkün değildir. Bunun doğal sonucu olarak eksik organın tamamlanması için işlemler sürerken kayyım atanmaz, kayyım atanmışsa kayyım atanmasının şartları kalmadığından kayyımlık görevi kendiliğinden sona erir.

Üretici Birliklerinde Kayyımın Yapabileceği İşler:

- Kayyım atanırken kayyımlık kararında, faaliyetleri sınırlayacak bir düzenleme bulunmakta ise kayyım sadece sınırlanan işi yapabilir. Örneğin; kayyım sadece üretici birliğinin bir kısım malvarlığının yönetim ve gözetimi ile görevlendirilmiş ise, yalnız o malvarlığının yönetim ve korunması için gerekli olan işleri yapabilir.
- Kayyım, üretici birliğinin yönetim kurulu yerine atanmış ise üretici birlik mevzuatında yönetim kuruluna yüklenen görevleri yapmakla yükümlüdür. Bunun sonucu olarak mutat toplantıları yapmalıdır.
- Kayyım, üretici birliği yönetim kurulu yerine atanmış ise birlik bütçesinin hazırlanması dâhil birliğin olağan akçalı tüm işlerini yapmalıdır.

- Kayyım, üretici birliği yönetim kurulu yerine atanmış ise birliğin idaresindeki taşınmazla ilgili ecrimisil belirleyip bunun tahsili için yaptığı bu tür işlemler kayyımlığın olağan idari işlemleri^[1] içerisinde yer almaktadır.
- Kayyım, üretici birliği yönetim kurulu yerine atanmış ise üretici birliklerinin tutması gereken soy kütük başta olmak üzere, soy kütüklerini tutmalı, icmalleri vs. hazırlamalı, bunu ilgili kurum / kuruluşlara sunmalıdır.
- Kayyımların atanması ilelebet olmayacağından eksik olan birlik organının inşası için makul sürede olağan ya da olağanüstü genel kurul yapılmalıdır.
- Kayyımlar yerine atandığı organa genel kurulda alınan kararlarla yüklenmiş işleri yapıp bu konuda genel kurula bilgi vermelidir.
- Kayyımlar, yönetim kurulu yerine atanmış iseler üretici birliklerin esaslı görevlerinden olan üreticilerin eğitimleri için gerekli çalışma ve yayınları yapmalıdır.
- Kayyımlar, üretici birliği yönetim kurulu yerine atanmış ise üretici birliğine üye olanların üretim faaliyetlerinde başarı ve verimin sağlanması için gerekli pazar, fiyatlandırma, kredi, finans, hibe vs olanakları üyelere sunmalıdır.
- Kayyımlar, haklı gerekçeleri olması halinde personelin alma, çıkarma ve özlük işlerini yürütmelidir.
- Kayyımlar, üretici birliği yönetim kurulu yerine atanmış ise mevcut bütçe dâhilinde gerekli harcamaları yapmalıdır.
- Kayyımlar, birliğin aczi halinde Genel Kurulu toplantıya davet etmeli, gerekli mercilere haber vermelidir.
- Kayyımlar yerine atandıkları organlarda görev alanların sonradan tespit edilen yolsuzluklarını ilgili mercilere haber verir, gerekmesi halinde yasal süreç başlatırlar. Kayyımlar bu durumda gerekli tüm hukuki süreçleri sonuna kadar işletmek zorundadırlar. Çünkü kayyımların görevleri arasında var olan yanlışları düzeltmek, üretici birliğini hukuk sınırları içine çekmek de yer almaktadır.
- Kayyımlar rutin işler içinde sayılan kira paralarının toplanıp değerlendirilmesi ya da kiralardan ödenmesi gibi rutin işlemleri yapmalıdır,

[1] T.C. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi E. 2011/3 K. 2011/13491 T. 19.9.2011.

- Vergilerin, SGK primlerinin, danışmanlık ücretlerinin ödenmesi de yasal zorunluluk olması nedeniyle kayyımların yapması gereken işlerdendir.

Kısaca kayyımlar, yönetimin gerektirdiği temsil yetkisine de sahip olması nedeniyle, temsil yönetimi ile görevlendirildiği malvarlığını korumak ve geliştirmek için gerekli olan iş ve işlemleri yapmaya yetkilidir. Ancak kayyımlar olağanüstü iş ve işlemler yapamazlar. Bunlar atama makamlarının veyahut genel kurulların vereceği izin / yetki ile yapılabilir. Kayyımlar acele durumlarda gerekli izinleri sonradan tamamlayabilir, izinsiz işlemler için sonradan icazet alabilir.

Kayımlar açısından olağanüstü işlemler olarak;

- Olağanüstü inşaat işleri,
- İpotekli kredi alınması,
- Taşınmazın satılması,
- Binanın yıkılması, yeniden yapılması gibi işlemler olağanüstü sayılıp atama makamının iznine bağlıdır.

Kayımların acele durumlarda gerekli izinleri alıp işlemleri tamamlamak üzere dava açma imkânı bulunmakta olduğu gibi, izinsiz işlemler için sonradan icazet alınması da mümkündür.

Kayımın yönetmesi gereken malvarlığı içinde yönetim ve koruma görevi için gereksinim duyulmayan para mevcutsa, bu paranın değer kazanması maksadıyla, atama makamınca belirlenen bir bankaya faiz getirisi için veya devlet hazinesi tarafından çıkarılan menkul kıymetlere yatırılması, yönetim kayyımının görevidir.

Kayımların Sorumlulukları:

Kayımlık kurumunda sorumluluk iki şekilde ortaya çıkar. Kayyım olarak atanmaların şahsi sorumlulukları ve devletin (atama makamının) sorumluluğu. Kayyımlar açısından sorumluluk kusur sorumluluğu iken devletin sorumluluğu kusursuz sorumluluk şeklinde ortaya çıkar.

Kayımlık makamındakilerin Medeni Kanun hükümlerinden kıyasla “kayım olarak kişiler, bu görevlerini yerine getirirken iyi bir yönetimin gerektirdiği özeni göstermekle yükümlüdürler”^[2]. Bu emredici hükmün sonucu olarak, uygulama makamı olan kayyımların görevlerini yerine getirirken atanma gerekçelerine

[2] M.K. 466

uygun olarak gereken özen, dikkat, sorumluluk ve hukuki çerçevede hareket etmeleri gerekir.

Kayyım, görevini yerine getirirken kusurlu davranışıyla üretici birliğine zarar veren kayyım birliğe verdiği zarardan sorumludur. Bu uygulamanın gerekçesi olağandışı bir durum olan kayyım atanmasını gerektirir olayda yani yönetim ve idari işlemlerde kayyımların gerekli hassasiyet ve özeni göstermelerini sağlamaktır. Uygulamada üretici birliklerine kayyım atanmasını gerektiren sebepler ve üretici birliklerine atanan kayyımların olağan işlerden çok yüksek miktar taşıyan akçalı işleri yönetmek zorundadırlar. Kayyımların atanmasının gerekçesi olan özensizlik, hata ve hukuksuzluğun içinde kayyımlarında yer almaması için kayyımların da kişisel olarak sorumlu tutulmaları gerekmektedir.

Üretici birliklerine kayyım atanmasında, idare, bakanlık, mahkeme ya da kanundaki deyimle devlet, kayyım olanların hukuka aykırı olarak birliğe ve üreticilere verdikleri zararlardan doğrudan doğruya sorumludur. Kayyımların verdiği zarar herhangi bir nedenle kayyımdan tazmin ettirilememesi halinde Devlet zararlardan müşterek ve müteselsil sorumludur. Ancak zarar tazmin eden Devlet, zararın meydana gelmesinde kusurlu olanlara rücu eder. Kayyımlar kurul halinde görevlerini ifa ederken doğan zararlarından kusurları ile sebep olanlar, rücu hakkını kullanan Devlete karşı müteselsilen sorumludurlar^[3].

Kayyımların Sorumluluklarında Zamanaşımı:

Kayyım olarak görevli olanların sebebiyet verdikleri zararlardan dolayı Devlete karşı açılacak davaların zamanaşımı genel hükümlere tabidir. Sorumlu kayyıma karşı açılacak tazminat davası kesin hesabın tebliğ edildiği tarihten başlayarak bir yıl geçmekle zamanaşımına uğrar. Tazmin ettirilemeyen zararlar için Devlete karşı açılacak tazminat davasının zamanaşımı süresi, zararın vasi, kayyım ve yasal danışmana tazmin ettirilemeyeceğinin anlaşılmasından başlayarak bir yıldır.

Kayyımların birliğe verdiği zararlar her zaman ilk etapta anlaşılabilir. Kayyımların birliklere verdikleri zararlar genellikle kayyımın görevinin bitmesinden çok sonra ortaya çıkmaktadır.

Bu gibi durumlarda, kayyımların verdikleri zararlar, zarar görenler tarafından bilinmesi veya anlaşılması olanağı bulunmaması, hesap yanlışlığına veya sorumluluk sebebine dayanan tazminat davası olması halinde hesap yanlışlığının veya sorumluluk sebebinin öğrenilmesinden başlayarak bir yıl içinde açılabilir.

[3] M.K. 468

Bir diğer ifadeyle 1 yıllık tazminat davası açma süresi zarar görenlerin bu zararı öğrendiği tarihten itibaren başlayacaktır. Ancak kanun hükmüyle her halde 10 yıl denilmesi suretiyle bu davanın açılması kesin hesabın tebliğinin üzerinden on yıl geçmekle zamanaşımına uğrayacaktır.

Devletin rücu davası, rücu hakkının doğumunun üzerinden bir yıl geçmekle zamanaşımına uğrar.

